

Dwie kategorie poznania w neurolingwistycznej psychologii

Twórcy wiedzy kryjącej się pod skrótem NLP lub PNL - Programowania Neurolingwistycznego w psychologii — pragnęli stworzenia poprawnej metodologii dla psychologów i dyscyplin pokrewnych. Byli w pełni świadomi wielokrotnych zarzutów stawianych wobec uprawiających te zawody, że ich przedstawiciele posługują się nauką mglistą. Rozumieli, że należy stworzyć dokładne i weryfikowalne naukowo kryteria dla badaczy poruszających się w obrębie psychiki człowieka. Dotychczasowe kierunki psychologii zbyt często oparte były na hipotezach, z których starano się budować teorie, chociaż budulec nadal pozostawał tylko hipotezami. W ten sposób powstające teorie często się zwalczały i nie dość dokładnie przystawały do badanej rzeczywistości. Chodziło zatem o to, aby intuicyjną wiedzę udało się potwierdzać skuteczną obserwacją i by ową obserwację dało się weryfikować naukowo. Potrzebny był trwały fundament lub jakieś „współrzędne kartezjańskie”. Tym fundamentem, a zarazem współrzędnymi okazała się z jednej strony genetyka i neurologia, z drugiej język i jego zniekształcenia (opisywane wcześniej przez psychoanalizę), trzecią zaś — najważniejszą dla zbiorowości ludzkich — rozwój struktur aksjologicznych.

Dzięki zestawieniu obserwacji neurologicznej z drobiazgową analizą języka, techniki NLP stały się wiedzą na temat wzajemnego kontaktowania się ludzi i to wiedzą strukturalną, poddaną ścisłości naukowej [1]. To, co dotychczas stanowi o niewątpliwym osiągnięciu podejścia NLP, to potwierdzone w wielu badaniach empirycznych dwa założenia:

1. znaczący poziom indywidualizmu i subiektywizmu możliwości poznawczych człowieka, zdeterminowanych przez genetykę i niepowtarzalność każdego mózgu [2]
2. zgodnie z którym zewnętrzne formy przejawiania i realizacji naszych możliwości, zależą głównie od otoczenia, czyli od wymuszających postępowanie obiektywne warunków społecznych i kulturowych.

Kod genetyczny i niepowtarzalność mózgu na poziomie indywidualnego organizmu stanowi o jego wyjątkowości. Na płaszczyźnie kontaktów z otoczeniem zachowanie jednostki powinno przybrać postać obiektywną, pozwalając na skuteczne przeżycie. Tę obiektywizację zapewnia proces wychowania i edukacji (socjalizacja epistemiczna), który osiągnie maksymalną skuteczność wtedy, kiedy przybierze w miarę możliwości postać spójną, linearną i skumulowaną. Natomiast to, co może sprawiać wrażenie obiektywnych warunków zewnętrznych z perspektywy pojedynczego organizmu staje się źródłem chaotycznych bodźców, ewentualnie informujących o szansach i zagrożeniach. Stąd też wybory dokonywane przez indywidualnych osobników często mogą mieć charakter przypadkowy, są procesem stochastycznym (nie dadzą się uporządkować linearnie). Strategia wyborów związana z realizacją potrzeb ujętych w hierarchiczną listę wartości — potrzeb (aksjologia ontyczna) może decydować o stopniu ogólnej równowagi organizmu i jakości jego relacji z otoczeniem.

Zgodnie z opracowaną przez G. Batesona, teorią cybernetycznych stanów umysłu w punktach styczności organizmu z otoczeniem mamy do czynienia z odwróceniem kryteriów. Indywidualne cechy organizmu muszą ulec przystosowaniu do warunków zewnętrznych. Obiektywne zaś warunki zewnętrzne powinny być odczytane w postaci bodźców subiektywnych. Powinny być przetworzone przez jednostkę w indywidualny komunikat informujący ją o jej możliwościach i niebezpieczeństwach [3]. Mówiąc inaczej, skuteczny system pozyskiwania, selekcji i wysyłania informacji nie tylko chroni organizm przed niebezpieczeństwami, ale także determinuje jego optymalny rozwój. Na poziomie przecięcia systemu zewnętrznego i organizmu następuje konieczność odwrócenia kryteriów oceniających bodźce - informacje:

- obiektywne zdarzenie z otoczenia > subiektywna informacja dla jednostki;
- subiektywny impuls jednostki < obiektywna informacja dla otoczenia.

Dlatego też procesy komunikacyjne organizmów żywych, w tym człowieka możemy przedstawić w języku cybernetyki (opisujemy odwrócenie cybernetyczne na wyjściu i wejściu do systemu, którym jest w tym przypadku każdy organizm). Czym rzadziej będzie dochodzić

do pomyłek (niektóre mogą być definitywnie kosztowne) tym rzadziej organizm, (lub „aktor” w systemie społecznym), będzie stosował mechanizmy weryfikacyjne i tym więcej zaoszczędzi energii. Podobnie z otoczeniem, im dokładniej zostaną przetransformowane i przekazane bodźce pochodzące od indywidualnego organizmu (lub „aktora”) tym mniej niepotrzebnego rozproszenia i utraty energii. Stąd też ogromne znaczenie dla wszystkich organizmów wyższych — w tym także dla człowieka — mają procesy wychowania i edukacji. Natomiast na poziomie systemów złożonych np. takich jak społeczeństwo, w zakresie strategii wyborów, ważne jest zapewnienie pluralizmu, tolerancji dla wyborów odmiennych oraz rezerwowanych stref dla tych, którym potrzebne są wybory o podwyższonym stopniu ryzyka. Z tych konstatacji wyciągnięto wnioski o dwóch odmiennych porządkach percepcyjnych u organizmów wyższych np. u ssaków i u ludzi.

Procesy poznawczo-wychowawcze określone zostały przez cztery połączone ze sobą zasady socjalizacji poznawczej (epistemicznej) [patrz załącznik 1]. Strategie wyborów z listy potrzeb — wartości ustalają hierarchię porządku rozpoznawanych dóbr życiowych (aksjologii ontycznej) [patrz załącznik 2].

Zasady przedstawionego **Porządku 1** w rozwijającym się i jednocześnie utrzymującym stabilność systemie powinny układać się w strukturę linearną i kumulacyjną zarazem. Ich układ przybiera postać „kłacza”. Oznacza to, iż dla realizacji zasady drugiej [2] musi być spełniona zasada pierwsza [1], dla realizacji zasady trzeciej [3] musi być spełniona pierwsza i druga [1 i 2], a dla realizacji zasady czwartej [4] pierwsza, druga i trzecia [1, 2 i 3] w określonym minimum czasu znaczącego dla działania systemu. Warto zwrócić uwagę, iż realizacja każdej zasady „wyższej” niż pierwsza ugruntowuje poprzednie, tak więc zasada podstawowa przyczyna - skutek staje się najsilniejszą, najlepiej ugruntowaną i przez to bardziej obiektywną.

Nie przestrzeganie scenariusza linearności i kumulacyjności w realizacji zasad **Porządku 1** wywołuje wydatkowanie energii przez poszczególnych „aktorów” systemu. W konsekwencji stan taki doprowadzi, bądź do wyeliminowania z systemu przeciążonego „aktora”, bądź do destabilizacji systemu, bądź wreszcie do obydwu tych zjawisk, jeżeli system nie znajdzie dodatkowego źródła energii lub zewnętrznych zastępców. Powyższy scenariusz można lepiej zrozumieć, gdy przez system będziemy rozumieć grupę społeczną (np. rodzinę, zespół pracowniczy). Jednocześnie uświadomimy sobie, że każdy „aktor” wnosi do systemu określony potencjał, który zgodnie z założeniami synergetyki będziemy rozumieć jako określoną ilość energii, bądź ilość informacji potrzebnych do funkcjonowania systemu.

Listę **Porządku 2** konstruujemy, przyjmując mocne założenie, zgodnie z którym hierarchia wartości równa się hierarchii potrzeb. Czynnikiem ósmym, który domyka cały schemat, staje się nasza wola, która określa ważność przypisywaną określonym potrzebom w zależności od okoliczności życiowych i naszych preferencji. My sami decydujemy zatem o poziomie prawidłowego rozpoznania stanów wyjściowych, przed podjęciem decyzji dotyczących realizacji takich, a nie innych potrzeb wartości. Oznacza to, że w różnych etapach życia cele związane z punktami 4, 5, 6 i punktem 7 przesuwają się „wyżej” tj. na pozycję drugą, trzecią bądź czwartą (a w sytuacjach ekstremalnych nawet na pozycję pierwszą [1]). W wielu momentach życia cele rywalizują ze sobą o priorytet — „wyższą pozycję”. Stąd też strategie wyborów nadają procesowi charakter stochastyczny (przeciwstawny do linearnego). Mogą powodować, że jednostka może znaleźć się w stanach przechodzących od: - chaosu — do stanu zbliżonego do równowagi — czasami w stanie pełnej równowagi — i z powrotem wracać do stanu odstępstwa od równowagi — i ponownie do stanu chaosu. Centralne, organizujące i różnicujące znaczenie ma czynnik 5 — „odnalezienie misji życiowej”. W przyrodzie wprowadza on zróżnicowanie funkcji gatunków w ekosystemie, w społeczeństwach zaś daje szansę dla indywidualnej samorealizacji. Listę omawianego porządku można stosować w analizie psychometrycznej ilustrującej zakłócenia równowagi w porządku wartości. Utożsamienie wartości z potrzebami biologicznymi i społecznymi pozwala na czytelniejszą ich analizę, w ujęciu neurolingwistycznego programowania umysłu.

Przedstawione dwa porządki wartości mogą mieć znaczenie dla ekonomistów i polityków. Historia gospodarcza świata poczynając od rewolucji przemysłowej w Anglii po drugą rewolucję przemysłową lat trzydziestych i pięćdziesiątych XX wieku i aż po nadchodzącą rewolucję informatyczną ostatnich piętnastu lat przebiega według wzorca porządku pierwszego: linearno-kumulacyjnego.

Analiza wysoko zorganizowanych systemów np. wysoko rozwiniętego społeczeństwa, informuje nas o możliwościach szybszej realizacji wszystkich zasad w **Porządku 1**. Podobnie w

Porządku 2 obserwuje się większą łatwość w realizacji strategii wyborów i przechodzenia z większą łatwością na „wyższe piętra”, jeżeli jest zagwarantowane zaspokojenie potrzeb, np. takich jak ochrona zdrowia czy wyżywienie, przynajmniej w podstawowym zakresie.

Konkretne wybory strategii życiowych realizowane są jako wybory losowe dowolnych układów konstruowanych według listy potrzeb **Porządku 2**. Jednocześnie dynamiczny rozwój ekonomiczny rodzi w związku z **Porządkiem 2** liczne i trudno przewidywalne zagrożenia. We współczesnych społeczeństwach (np. społeczeństwie amerykańskim, czy byłych krajów socjalistycznych, które wkroczyły na drogę transformacji) tempo przemian jest tak duże, iż uznane sposoby realizowania niektórych wartości w pokoleniu rodziców, np. stosunek do religii, pracy zawodowej, seksu, posiadania i wychowywania dzieci w młodym pokoleniu są realizowane w odmiennych okolicznościach. W okresie dynamicznych przemian najbardziej obciążoną grupą społeczną stają się mężczyźni w sile wieku. Nie tylko dlatego, że w zmieniającej się sytuacji muszą podołać wyzwaniom ekonomicznym, ale przede wszystkim dlatego, że ich wybory życiowe mają na celu, już nie tyle zachowanie części dawnego autorytetu ojców i dziadów, ale wręcz ponowne znalezienie, utrzymanie i zachowanie swej własnej tożsamości. Wywołanie sytuacji skrajnej powoduje znacznie większą mobilizację i pomimo codziennego obcowania z okrucieństwem łatwiej pozwala przetrwać, niż w stanie permanentnie rozchwianej tożsamości wywołanej lękiem i niemożnością wytrwania w wyścigu gwałtownej modernizacji, odbywającej się w warunkach pokojowych. Dla poczucia tożsamości w przedstawionym **Porządku 2** najistotniejsze znaczenie ma wartość piąta: „poczucie misji życiowej - odnalezienie sensu życia, posiadanie wewnątrznie spójnych wyobrażeń, dotyczących indywidualnej misji życiowej (...) dzięki pracy, twórczości i pomocy niesionej innym”.

Mimo tego, wiele wyborów potrzeb — wartości w **Porządku 2** ma charakter stochastyczny. Jednak badane na reprezentatywnej próbie społecznej mogą stać się podstawą dalszych analiz z zakresu psychologii wyborów społecznych. Z tych też powodów mogą znaleźć zastosowanie w badaniach opracowywanych przez instytucje planujące wzrost gospodarczy i biura zajmujące się konstruowaniem prognoz politycznych.

Załącznik 1

Porządek 1

Wartości realizowane w porządku socjalizacji poznawczej (epistemicznej).

Zasada 1. Zasada przyczyny i skutku, rządząca światem fizykalnym na poziomie materii nieożywionej, ma swoje zastosowanie w etyce. To co tej zasadzie urąga w ludzkim postępowaniu to niekonsekwencja ludzkiego działania.

Zasada 2. Zasada koniecznego współdziałania dotyczy materii ożywionej i jest nieodzowna w każdym, bardziej złożonym systemie nastawionym na przeżycie w otoczeniu. Negacja, bunt, agresja (indywidualna, bądź zbiorowa), trwałe niszczenie i niczym niepohamowana zemsta — to najczęstsze przejawy łamania tej zasady zdarzające się często w świecie człowieka.

Zasada 3. Zasada miłosierdzia i/lub altruizmu przyczynia się do krzewienia zachowań altruistycznych i w pełni urzeczywistnia się w świecie ludzkim. Zasada miłosierdzia przekracza to, co historyczne, zwłaszcza gdy historię rozumiemy jako ciąg zdarzeń połączonych przyczyną i skutkiem. Tym niemniej to właśnie w historii najłatwiej znaleźć przykłady ofiarności nielicznych, która podtrzymywała życie całych zbiorowości. W zasadzie tej mieszczą się także kulturowe wzory zachowań miłosnych.

Zasada 4. Zasada adaptacji i kontroli jako wzajemnie stymulujących się kierunków rozwoju. Zasada ta mówi, iż w obrębie danego systemu (np. w systemie polityczno-prawnym czy ekonomicznym), ten podmiot działań, który pośród wszystkich innych charakteryzuje się największymi zdolnościami adaptacji, przejmuje kontrolę nad pozostałymi częściami — „aktorami” systemu.

Załącznik 2

Porządek 2

Wartości realizowane w porządku rozpoznawanych dóbr życiowych (aksjologii ontycznej).

[1] Pragnienie zachowanie życia i dążenie do maksymalizowania swego bezpieczeństwa.

[2] Pragnienie zachowania zdrowia, integralności fizycznej i optymalnie dobrego samopoczucia.

[3] Pragnienie zaspokojenia głodu oraz wszelkich innych potrzeb związanych z materialnym otoczeniem, potrzeba zaspokojenia pragnień materialnych wtórnie przyczynia się w niektórych sytuacjach do zwiększenia bezpieczeństwa np. zasobne konto bankowe.

[4] Pragnienie nieśmiertelności — przedłużenie samego życia i wyobrażeń związanych z tym pragnieniem np. nieśmiertelność lub reinkarnacja pojmowane konfesyjnie, przez wyznawcę określonej religii, lub w sposób filozoficzny, czy mitologiczny. Można także w tym miejscu zapisać niezwykle przyływy energii życiowej, stany euforyczne, które uniemożliwiają nostalgiczną refleksją nad przemijalnością wszystkiego, czy sensem życia.

[5] Pragnienie misji — odnalezienie sensu życia, posiadanie wewnętrznie spójnych wyobrażeń, dotyczących indywidualnej misji życiowej, wszystko to, co po sobie zostawimy dzięki pracy, twórczości i pomocy niesionej innym, a co przetrwa w ludzkiej pamięci.

[6] Pragnienia zmysłowo-emocjonalne — radosne partnerskie związki realizujące wszystkie potrzeby związane z erotyczną sferą życia.

[7] Pragnienie posiadania potomstwa i wiązanie z tym faktem licznych wątków własnej egzystencji [4].

Przypisy:

[1] Twórcy NLP - Richard Bandler, John Grinder - mieli świadomość, iż zagospodarowują ten obszar wiedzy, który dotychczas dzieliła przepaść, jaka została zarysowana w XVIII stuleciu pomiędzy naukami ścisłymi, takimi jak biologia i fizyka a naukami humanistycznymi jak psychologia, która na początku XX stulecia wydzieliła się z filozofii.

[2] Amerykański neurofizjolog, laureat nagrody Nobla z medycyny za 1972 - G. M. Edelman, pisze na ten temat następująco: "Migracja i obumieranie komórek są do pewnego stopnia procesami statystycznymi - na poziomie pojedynczej komórki konsekwencje są nieprzewidywalne. Owe losowe procesy powodują, że mózgi - inaczej niż komputery - mają charakter indywidualny". G. M. Edelman, 1998, [*Przenikliwe powietrze, jasny ogień. O materii umysłu...*](#) Przekł. J. Rączaszek, Warszawa.

[3] Bateson Gregory (1904 - 1980, syn Wiliama) antropolog amerykański w latach sześćdziesiątych związał się z Langley Porter Neuropsychiatric Institute w San Francisco, gdzie zajął się szerzej neuropsychiatrią. Był zwolennikiem przeniesienia struktury praw genetyki na grunt neurologii. Sformułował cybernetyczną teorię umysłu i cybernetyczną teorię prawidłowego uczenia się. Współpracując ze szpitalem w Palo Alto (Kalifornia) rozwinął koncepcję podwójnego wiązania w schizofrenii. Był zdania, że schizofrenię wywołuje nie tyle dodatkowy gen inteligencji na chromosomie, ale umiejscowienie i otoczenie tego genu. To powodują, że podstawowe kategorie poznawcze, które ugruntowują się u dojrzewającej młodzieży, takie jak wewnętrzne/zewnętrzne, subiektywne/obiektywne u chorych psychicznie na tę chorobę zanikają. W tym ostatnim ośrodku koordynującym interdyscyplinarne badania neuropsychologiczne spotkał wielu znanych naukowców i lekarzy np. brytyjskiego psychiatrę Ronalda D. Lainga, z którym G. Batesona połączyła współpraca, długo toczone spory i przyjaźń. G. Bateson wywarł znaczący wpływ na kilka pokoleń naukowców w różnych dziedzinach, takich jak nauki społeczne, psychiatria, psychoterapia i neurologia. W Palo Alto jego uczniami byli, jako początkujący wówczas asystenci, twórcy NLP R. Bandler i J. Grinedr. Praca G. Batesona 1996 zatytułowana *Umysł i przyroda*, ukazała się po polsku. Przekł. A. Tanalska-Dulęba, postł. A. Wyka, Warszawa.

[4] Przedstawione oba schematy wartości są koncepcją autora artykułu. Pomysł **Porządku 2** narodził się podczas szkoleń u niemieckiego terapeuty Hermana Mullera-Volbrodta w Ośrodku Neuroedukacji w Świdniku k. Lublina w marcu i w maju 1996. Brak zgody na wyłączność zredukowanego sposobu utożsamiania wartości z potrzebami zaowocowały dalszymi poszukiwaniami. Liczne lektury, zwłaszcza z

zakresu etyki i neuropsychologii, przyczyniły się do zaprezentowania **Porządku**, któremu nadałem w tym tekście pozycję pierwszą. Istotne dla jego powstania były lektury wymienionej wcześniej pracy G. Batesona *Umysł - przyroda* oraz artykuły zamieszczane na łamach krakowskiego dwumiesięcznika "Gestalt".

Jerzy Kolarzowski

Doktor, adiunkt w Instytucie Historyczno-Prawnym Uniwersytetu Warszawskiego (Wydział Prawa i Administracji). Współzałożyciel i rzecznik prasowy PPS (1987 - luty 1988), zwolniony z pracy w IPI PAN (styczeń 1987), współredagował Biuletyn Informacyjny Ruchu Wolność i Pokój (1986-1987), sygnatariusz platformy Wolność i Pokój (1985), przekazywał i organizował przesyłanie m.in. do Poznania, Krakowa, Gdańska, Lublina i Puław wielu wydawnictw podziemnych. Posiada certyfikat „pokrzywdzonego” wystawiony przez IPN w 2003 r. Master of Art of NLP. Pisze rozprawę habilitacyjną "U podstaw europejskiej filozofii praw człowieka. Narodziny jednostki w sferze publicznej i prywatnej w pismach Braci Polskich". Zainteresowania: historia instytucji życia publicznego i prywatnego, myśl etyczna i religijna Europy (zwłaszcza okresu reformacji). Bada nieoficjalne nurty i idee inspirujące kulturę europejską. Hobby: muzyka poważna, fotografia krajobrazowa. Autor książki [Filozofowie i mistycy](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 26-07-2006)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4953) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4953>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz
Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej,

w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl